

педагогічного процесу так і до умов кредитно-модульної системи організації навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: методи і форми навчання, методична підготовка вчителів фізики, дидактичний менеджмент.

Опачко М. В. Методы и формы обучения студентов-будущих учителей физики дидактическому менеджменту

Статья посвящена обоснованию проблемы обучения студентов-будущих учителей физики дидактическому менеджменту. Дидактический менеджмент – это система методической подготовки учителя физики к управлению учебно-познавательной деятельностью учащихся. Методы обучения, которые используются в процессе методической подготовки студентов-физиков должны соответствовать как новым подходам в понимании педагогического процесса так и условиям кредитно-модульной организации обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: методы и формы обучения, методическая подготовка учителей физики, дидактический менеджмент.

Opachko M. V. Methods and forms of training students for future physics teachers didactic management.

Article is devoted to the problem of educating students, future teachers of physics didactic management. Didactic management – a system of methodical preparation of the physics teacher in the management of teaching and learning activities of students. Teaching methods used in the process of methodical preparation physics students should be adequate to new approaches to understanding the essence of the pedagogical process as well as to the terms of credit-modular system of teaching in higher education institutions.

Key words: methods and forms of learning, methodical preparation of physics teachers, didactic management.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 378.011.3:35–051

М. В. Рудь

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ
В УМОВАХ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ**

Однією з глобальних світових проблем, що посідає провідне місце у сучасній Україні, виступає проблема сирітства, що зумовлена стрімким

падінням матеріально-духовного рівня населення. Кількість сиріт, на жаль, має тенденцію до поступового зросту, а переважна більшість означеної категорії дітей стають вихованцями державних закладів опіки, що негативно позначається на процесі їх особистісного зростання та соціалізації.

Ізольованість державних закладів опіки від широкого соціуму, відрив від загальнокультурних та сімейних цінностей ставить на перше місце серед агентів соціалізації педагогів та інших дорослих, що працюють у дитячих будинках. Натомість, дослідження вітчизняних та зарубіжних учених яскраво свідчать про відсутність адекватного для сиріт спілкування в системі „педагог – дитина”, що провокує стійкі порушення у процесі розвитку вихованців, а переважна більшість фахівців виявляється неготовою до впровадження ефективної соціально-педагогічної діяльності, яка дозволила б зробити процес соціалізації вихованців цілеспрямованим та систематичним.

Професійна підготовка кадрів виступає одним з провідних завдань кожної держави, особливо якщо мова йдеться про підготовку майбутніх фахівців до роботи з дітьми групи ризику, зокрема дітьми-сиротами. Реальна практика засвідчує відсутність комплексної роботи з вихованцями в умовах дитячих будинків щодо їх успішного соціального зростання, натомість, загальновідомим є той факт, що етап дошкільного віку є найбільш сензитивним щодо розвитку всіх сфер особистості, у тому числі і соціальної.

Таким чином, нагальна потреба у підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в дитячих будинках зумовлена наявними протиріччями між:

- потребою суспільства у вихованні гармонійно розвиненої особистості, здатної до відтворення соціального досвіду та творчої реалізації себе у соціумі та відсутністю належної кваліфікованої підготовки фахівців, які б розуміли особливості розвитку дітей-сиріт дошкільного віку в умовах обмежених соціалізаційних впливів та були здатні до впровадження ефективної соціально-педагогічної підтримки процесу їх соціалізації;
- необхідністю спеціальної підготовки майбутніх фахівців до практичної діяльності з дітьми-сиротами дошкільного віку в державних закладах опіки та відсутністю науково-методичного підґрунтя для її ефективного здійснення.

Окреслені протиріччя зумовлюють необхідність упровадження наскрізної підготовки студентів спеціальності „Соціальна педагогіка” із залученням їх до різних видів діяльності в умовах університетської освіти з метою їх кваліфікованої підготовки до роботи в дитячих будинках.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що вітчизняні та зарубіжні вчені займаються активним пошуком оптимальних шляхів підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми-

сиротами, про що свідчить дослідження, присвячені різним аспектам проблеми: актуальні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми групи ризику (М. Галагузова, О. Гура, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, С. Харченко), технології підготовки фахівців соціально-педагогічної галузі до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, що залишились без батьківського піклування (О. Кириченко, Л. Куторжевська, І. Манохіна), закордонний досвід підготовки фахівців до роботи з вихованцями інтернатних закладів (Л. Калашник).

Відзначимо, що у науково-педагогічній літературі досить широко висвітлена проблема підготовки фахівців до роботи з дітьми-сиротами молодшого шкільного та підліткового віку, натомість, дошкільний вік залишається поза увагою. Очевидно, що підготовка соціальних педагогів у ВНЗ потребує впровадженні послідовної, систематичної роботи з майбутніми фахівцями, що дозволило б суттєво збагатити їх практичний досвід щодо підтримки процесу соціального становлення дітей-сиріт саме на етапі дошкільного віку в умовах дитячих будинків.

Тому **мета статті** полягає у висвітленні деяких аспектів підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з вихованцями дитячих будинків на етапі дошкільця.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків передбачає поступове формування у них певних компонентів як особистісного, так і професійного характеру, що детерміновано низкою факторів:

- особливим статусом дітей-сиріт, життєдіяльність яких відбувається в умовах державних закладів опіки, що зумовлено відсутністю батьківської турботи та ласки, негативними наслідками впливу материнської депривації;
- соціально-психологічними особливостями розвитку дітей-сиріт в умовах державних закладів опіки, що виявляються через слабку адаптованість до соціального середовища, відсутність навичок взаємодії з оточуючими, порушеннями у процесі соціалізації, що спровоковано відхиленнями у когнітивній, емоційній, вольовій, особистісній сферах розвитку тощо;
- специфічними умовами соціального середовища дитячих будинків, що виявляються в певній ізольованості, обмеженому колі агентів соціалізації для вихованців, домінуванні жорсткого режиму та надмірній опіки вихованців [1; 2].

Специфіка роботи з дітьми-сиротами в дитячих будинках зумовлює необхідність підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки з орієнтацією на успішне соціальне становлення дітей-сиріт дошкільного віку, їх успішну адаптацію до широкого соціуму в майбутньому.

Зважаючи на умови соціального середовища дитячих будинків та обмежене коло спілкування дітей-сиріт, соціальний педагог посідає одне

з провідних місць серед агентів соціалізації для вихованців поряд з вихователями. Саме тому, його діяльність має бути зорієнтована на особистість дитини, з урахуванням ідей гуманізму та дитиноцентризму, з одного боку, та слугувати прикладом для наслідування – з іншого. З огляду на це, провідним компонентом підготовки майбутніх фахівців слід визначити *аксіологічний*, що віддзеркалює гуманістичну спрямованість його особистості, орієнтацію на загальнокультурні цінності суспільства, любов та повагу до дітей. „Що найголовніше було в моєму житті? Без роздумів відповідаю: любов до дітей”, – писав В. Сухомлинський [3, с. 56]. В умовах ізольованості дитячих будинків та негативних наслідків розлуки із сім'єю дитина-сирота особливо гостро відчуває брак адекватних взаємин з дорослим, його підтримки та позитивного життєво прикладу, що ставить на перше місце формування високих моральних цінностей у майбутніх соціальних педагогів.

Важливим компонентом комплексної підготовки майбутніх спеціалістів, на нашу думку, виступає *когнітивно-операційний*, що відображає ті знання, уміння та навички, що є ключовими для роботи з дітьми-сиротами. Серед них важливими є знання:

- основ державної політики щодо соціального захисту дітей групи ризику на різних рівнях;
- з основ педагогіки, психології, вікової психології, соціальної психології, психодіагностики, соціології, правознавства;
- теорії та практики соціальної педагогіки, основ проектування соціально-педагогічних технологій [4, с. 39].

У своєму дослідженні О. Карепенко доводить необхідність формування методологічних, теоретичних та методичних знань у студентів, що відображає не лише засвоєння окремих тем з тих чи інших предметів, а передбачає формування системи знань, необхідних для майбутньої професійної діяльності [5, с. 33].

Для роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків майбутні фахівці мають опанувати низку вмій та навичок, серед яких провідними є такі:

- комунікативні – для налагодження стосунків з дітьми-сиротами, педагогічним колективом, адміністрацією та іншими соціальними інститутами [6];
- аналітичні – для аналізу сучасних тенденцій, що відбуваються в соціумі на різних рівнях; визначення проблеми кожної окремої дитини-сироти з метою подальшого її вирішення;
- діагностичні – для ефективного визначення реального стану розвитку та виховання дітей-сиріт в умовах дитячих будинків, ступеня впливу різних видів депривацій на особистість дитини; проміжної діагностики умов соціального середовища дитячого будинку для корекції їх негативного впливу на соціальне зростання вихованців;

- прогностичні – для ефективного планування поетапної соціально-педагогічної діяльності з дітьми-сиротами; прогнозування ймовірних наслідків та результату діяльності;
- організаторські – для координації дій суб'єктів соціально-педагогічної діяльності щодо роботи з дітьми-сиротами; встановлення зв'язків з різними соціальними інституціями, залучення волонтерів, меценатів тощо;
- управлінські – для спрямування позитивних впливів різних суб'єктів соціально-педагогічної діяльності в умовах дитячих будинків на досягнення єдиної мети;
- рефлексивні – для самоаналізу власної діяльності з метою подальшої корекції результатів та знаходження оптимальних форм та методів взаємодії з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності в умовах дитячого будинку [5; 7].

Робота соціального педагога в умовах державних закладів опіки безпосередньо пов'язана із значним психологічним навантаженням, а цілковита особистісно-емоційна включеність фахівців у проблеми вихованців вимагає постійної саморегуляції поведінки та емоційної стійкості. Тому, *емоційно-вольовий* компонент підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків спрямований на формування таких психологічних характеристик фахівців, як: емоційна рівновага, емоційний самоконтроль, терпіння, емпатія, психічна стресостійкість, наполегливість тощо.

Цілком очевидно, що не лише професійні, а й особистісні якості людини впливають на здатність реалізовувати себе у тому чи іншому виді діяльності. Тому, важливим компонентом підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з вихованцями дитячих будинків виступає *особистісний*, що передбачає розвиток певних якостей особистості, зокрема: доброта, уважність, активність, справедливість, тактовність, оптимізм, зовнішня привабливість, уміння переконувати тощо.

Формування окреслених компонентів у майбутніх соціальних педагогів в освітньому процесі є одним з провідних завдань вищого навчального закладу, що вимагає запровадження додаткових програм, спецкурсів, які будуть орієнтовані на теоретико-практичну підготовку спеціалістів до роботи з дітьми-сиротами саме дошкільного віку, життєдіяльність яких протікає в умовах дитячих будинків. Ефективною, на нашу думку, стане наскрізна підготовка студентів починаючи з перших років навчання, що буде включати різні види діяльності в умовах університетської освіти, зокрема: *навчальну, навчально-практичну, науково-дослідну та волонтерську*.

Провідною метою університетської підготовки фахівців до роботи з дітьми-сиротами має виступити становлення професійної компетентності майбутнього соціального педагога, здатного до адекватної взаємодії з

дітьми-сиротами дошкільного віку в умовах дитячих будинків для забезпечення їм педагогічно виваженої соціалізації та соціальної адаптації до умов відкритого соціуму.

Очевидно, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротам має здійснюватись не лише у процесі викладання дисциплін фахового спрямування, а й пронизувати предмети інших циклів. Грунтовний аналіз навчальних планів спеціальності „Соціальна педагогіка” освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр” та „спеціаліст” дає змогу визначити шляхи оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків шляхом включення різних форм роботи упродовж всього періоду університетського навчання (див. табл. 1).

Таблиця 1

Форми та зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків

Курс	Навчальна діяльність	Навчально-практична діяльність	Науково-дослідна діяльність	Волонтерська діяльність
1	Вікова та педагогічна психологія (Лекція „ <i>Особливості психосоціального розвитку дітей-сиріт дошкільного віку в умовах дитячих будинків</i> ”) Соціальна молодіжна політика (Відео ролік „ <i>Соціально-правове становище дітей-сиріт у сучасній Україні</i> ”)	Соціально-обслуговуюча практика (практика у дитячому будинку з метою ознайомлення з умовами соціального середовища дитячих будинків)	Виступ на щорічних Днях науки, Педагогічних читаннях з проблеми	Організація свят у дитячих будинках, проведення колективних ігор
2	Соціальна педагогіка (Лекція „ <i>Професіограма соціального педагога дитячого будинку</i> ”) Основи соціально-правового захисту особистості (Практичне заняття „ <i>Соціальні гарантії для дітей-сиріт у сучасній Україні</i> ”)	Соціально-виховна практика (практика у дитячому будинку в якості вихователя та соціального педагога; практика у дитячих оздоровчих таборах з вихованцями дитячих будинків)	Виступ на щорічних Днях науки, Педагогічних читаннях з проблеми; Написання статті з проблеми до Збірки молодих дослідників	Індивідуальна робота з вихованцями, проведення колективних занять, ігор, вправ, організація виховних заходів
3	Правознавство (Диспут „ <i>Чи</i>	Корекційно-	Написання	Патронаж 1-2

Курс	Навчальна діяльність	Навчально-практична діяльність	Науково-дослідна діяльність	Волонтерська діяльність
	<i>потрібна нам ювенальна юстиція?")</i> Соціальна психологія (Круглий стіл „Свої та чужі” (формування почуття „Ми” у вихованців дитячих будинків) Соціальна педагогіка (Зустріч із соціальним педагогом дитячого будинку) Технології соціально педагогічної діяльності (Лекція „Інноваційні технології роботи з дітьми-сиротами”)	реабілітаційна практика (Корекція негативних наслідків материнської депривації у дітей-сиріт з використанням лого-, арт-, казко-, музикотерапії тощо)	курсової роботи з проблеми; Участь у семінарах, круглих столах, присвячених проблемі сирітства	вихованців, організація свята до їх Днів народження; проведення міні-тренінгів з дітьми
4	Основи соціалізації особистості (Круглий стіл „Особливості соціалізації дітей-сиріт дошкільного віку”) Соціально-педагогічна робота у закладах освіти (Лекція „Особливості соціально-педагогічної діяльності в дитячих будинках”)	Консультативна практика (Консультація вихованців з метою профілактики негативної поведінки)	Написання курсової роботи з проблеми; Участь у науково-практичній конференції, присвяченій проблемі сирітства	Патронаж 1-2 вихованців; проведення індивідуальної та групової роботи з вихованцями
5	Технологія проведення соціально-психологічного тренінгу (Проведення тренінгів ”Суб’єкт – суб’єктні стосунки в системі „педагог – дитина”; „Профілактика професійного вигорання у роботі соціального педагога дитячого будинку”) Спецкурс „Діти-сироти”	Комплексна практика (робота у дитячому будинку з виконання обов’язків соціального педагога)	Написання дипломної роботи з проблеми; Написання статті з проблеми фахового періодичного видання	Допомога соціальному педагогу у розробці навчально-методичного забезпечення; проведення соціально-педагогічної діяльності з пед. колективами дит. будинків

Отже, насичення змісту дисциплін різних циклів та всіх видів практик додатковими формами роботи зі студентами з проблеми сирітства дозволить здійснювати більш ефективну теоретико-практичну підготовку майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності в дитячих будинках. Залучення студентів до науково-дослідної та волонтерської діяльності дасть змогу підвищити рівень умотивованості майбутніх фахівців до ефективної роботи з дітьми-сиротами, краще

усвідомити їх потреби на етапі дошкільного віку для ефективної подальшої роботи в державних закладах опіки.

Таким чином, специфіка виховання дітей-сиріт в умовах дитячих будинків зумовлює необхідність комплексної підготовки майбутніх соціальних педагогів, орієнтованої на задоволення соціальних потреб вихованців з метою їх успішної соціалізації та адаптації до соціуму в майбутньому. Наскрізна підготовка фахівців із залученням їх до різних видів діяльності протягом усього періоду навчання в університеті дасть змогу майбутнім соціальним педагогам ефективно проваджувати соціально-педагогічну діяльність з дітьми-сиротами дошкільного віку в умовах дитячих будинків.

Подальше дослідження проблеми вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні та практичному впровадженні соціально-педагогічної технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків.

Список використаної літератури

- 1. Прихожан А. М.** Психология сиротства / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – [3-е изд.]. – СПб.: Питер, 2007. – 416 с.
- 2. Шахманова А. Ш.** Воспитание детей-сирот дошкольного возраста : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / А. Ш. Шахманова ; под ред. С. А. Козловой. – М.: Издат. центр “Академия”, 2005. – 192 с.
- 3. Сухомлинский В. А.** Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну [Текст] / В. А. Сухомлинский. – 5-е изд. – К.: Радянська школа, 1974. – 588 с.
- 4. Овчарова Р. В.** Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М.: Сфера, 2011. – 482 с.
- 5. Карпенко О. Г.** Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : моногр. / О. Г. Карпенко ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Коло; Дрогобич, 2007. – 374 с.
- 6. Гура О. І.** Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. І. Гура. – Харків, 2000. – 290 с.
- 7. Куторжевська Л. І.** Підготовка майбутнього вчителя до роботи вихователем у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей-сиріт : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. І. Куторжевська. – К., 2004. – 254 с.

Рудь М. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки до роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячих будинків. Визначено та охарактеризовано провідні компоненти підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з сиротами; запропоновано форми залучення студентів до різних видів діяльності

(навчальної, навчально-практичної, науково-дослідної та волонтерської) упродовж університетського навчання.

Ключові слова: майбутні фахівці з соціальної педагогіки, діти-сироти, дитячий будинок, професійна готовність.

Рудь М. В. Подготовка будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами в условиях детского дома

Статья посвящена проблеме подготовки будущих специалистов в сфере социальной педагогики к работе с детьми-сиротами в условиях детского дома. Определены и характеризированы главные компоненты подготовки будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами, предложены формы привлечения студентов к различным видам деятельности (учебной, учебно-практической, научно-исследовательской и волонтерской) в течение всего периода обучения в университете.

Ключевые слова: будущие специалисты в сфере социальной педагогики, дети-сироты, детский дом, профессиональная готовность.

Rud M. V. Preparation of future social teachers to work with children-orphan in the conditions of child's house

The article is devoted to the problem of preparation of future specialists in the field of social pedagogic to work with children-orphan in the conditions of child's house. The main components of preparation of future social teachers to work with children-orphan are determined and characterized, the forms of bringing in of students are offered to the different types of activity (educational, educational-practical, research and volunteer) during all period of educating in the university.

Key words: future specialists in the field of social pedagogic, children-orphan, child's house, professional readiness.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 37.015.31:316.362-053.2-058.862:330.526.39

Я. І. Юрків

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ
З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ**

Запорукою успішної розбудови української держави, подолання загальної кризи в суспільстві є духовне відродження народу. Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, що закладаються у світоглядні орієнтації молодих людей та від того, якою мірою духовність стане основою їхнього життя. Перебудова національної системи освіти в